

**АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ І НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ
(НА ПРИКЛАДІ ФОНДУ ІСТОРИКА ВІРИ ЖУК У ДЕРЖАВНОМУ
АРХІВІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Науковий доробок відомого в Україні та за кордоном вченого-історика, архівіста, фахівця у сфері славістики, зокрема, болгаристики, автора понад 400 наукових праць, кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури України Віри Никанорівни Жук (1928-2008) не втрачає актуальності і нині. Її праці, присвячені багатьом проблемам вітчизняної історії та історичного краєзнавства, становлять собою вагомий вклад у розвиток української історичної науки.

У науковій спадщині Віри Жук органічно поєдналися досвід архівіста, викладача, вченої-дослідниці та невтомного практика-пропагандиста своїх напрацювань. Внесок В.Жук у розвиток сучасної вітчизняної історичної науки, зокрема болгаристики та регіоналістики важко переоцінити. Віра Жук після полтавських істориків Льва Падалки, Івана Павловського, Миколи Арндаренка, Василя Бучневича та інших продовжила закладені традиції дослідження історичного краєзнавства Полтавщини. Її ім'я золотими літерами вписано в історичну регіоналістику Полтавщини.

Вчена-дослідниця на багато питань в історії України мала свою точку зору, була глибоко обізнаною в джерелах, в тому числі і іноземного походження, аналізувала їх і неухильно відстоювала свою точку зору, полемізуючи з опонентами.

Метою даної статті є проаналізувати можливості архівних документів як джерел для вивчення життєвого шляху і наукової спадщини вчених. Продемонстровані такі можливості на прикладі фонду історика Віри Никанорівни Жук, який зберігається в Державному архіві Полтавської області.

Основним джерелом для вивчення життєвого шляху і наукової спадщини Віри Жук є документи особового фонду 9164 «(Жук Віра Никанорівна (1928-2008) – кандидат історичних наук, заслужений працівник культури УРСР, краєзнавець)», який зберігається у Державному архіві Полтавської області [1]. В ньому зберігаються документи за 1936-1999 роки. Фонд уміщує 373 справи, які є надзвичайно вагомими з точки зору інформативної насиченості, чисельності та значимості.

Документи до архіву передала особисто Віра Никанорівна у 1999 році. Вчена ретельно збирала і зберігала свої рукописи, статті, книги, нариси, листування, рецензії тощо, а потім сумлінно передала на зберігання до Державного архіву Полтавської області. До слова сказати, в цьому архіві Віра Никанорівна працювала протягом 1955-1978 років, вона була професійним архівістом, дослідницею, вченою. Віра Жук розуміла важливість зберігання для наступних поколінь дослідників джерел різних типів – документів, праць, епістолярію тощо.

Документи фонду за номером 9164 (Жук Віра Никанорівна (1928-2008) – кандидат історичних наук, заслужений працівник культури УРСР,

краєзнавець) у Державному архіві Полтавської області поділяються на наступні підгрупи. До *першої належать* наукові та краєзнавчі праці В.Н.Жук – дисертація та документи про її захист, рукописи, книги, статті, нариси, інформації, огляди, довідники, документи (списки, відомості, листи тощо) про відомих полтавців, з історії населених пунктів Полтавщини, про розвиток соціально-політичних рухів, зібрані та впорядковані В.Н.Жук, рецензії, лекції, методичні рекомендації, звіти, екзаменаційні білети, списки наукових праць, програми наукових конференцій, запрошення, інтерв'ю, виступи на радіо. Дана група містить важливу інформацію про сферу наукових зацікавлень ученої – праці з болгаристики, краєзнавчі розвідки, джерелознавчі праці.

Віра Жук зробила великий внесок у розвиток історичної регіоналістики. Вчена є одним із фундаторів регіоналістики на Полтавщині. Віра Никанорівна написала велику кількість праць, які висвітлюють різні аспекти історичного минулого полтавського краю. Її наукові розвідки відрізняються особливою ретельністю, скрупульозністю, ґрунтовним опрацюванням фактажу. Віра Жук залучала свідчення очевидців, глибоко опрацьовувала джерела та аналізувала стан розробки теми, що надає їй працям особливої наукової ваги.

В.Н.Жук є автором історичних нарисів про ряд храмів та Полтави і Полтавщини, які були центрами розвитку духовності, освіти, культури краю. Вчена була віруючою людиною і глибоко переживала трагедії руйнування християнських обителей за радянських часів. Проблеми відродження Церкви, її історії, духовної освіти, внеску священнослужителів у розвиток Полтавського краю були предметом її дослідження.

Віра Жук досліджувала історію німецьких колоністів на Полтавщині, їх соціально-економічне становище, культуру, побут, історію окремих відомих нащадків тих колоністів, які переселилися на українські землі ще в другій половині XVIII – на початку XIX ст. Їх історичному перебуванню на Полтавщині та трагічній долі людей німецької національності вчена присвятила ряд наукових розвідок.

Наукові проблеми з топоніміки та гідроніміки перебували у сфері наукових інтересів Віри Жук. Вчена працювала над дослідженням походження назв населених пунктів, річок Полтавщини, а також досліджувала походження назви Полтави. Вчена провела глибокі дослідження, залучаючи науки, суміжні з історією. На цій основі вона зробила важливі для історичної науки висновки.

Велику частину своєї наукової спадщини Віра Жук присвятила дослідженню розвитку освіти, науки, культури на Полтавщину та процесу створення і функціонування музеїв. Вчену цікавили, передусім, представники цих сфер суспільної діяльності, які внесли великий вклад у розвиток Полтавщини.

Біографістика була одним із напрямків досліджень Віри Никанорівни Жук. Вчена присвятила ряд наукових розвідок видатним людям Полтавщини. Їх варто згрупувати за сферами їхньої діяльності. До першої групи слід віднести видатних письменників, поетів, лікарів, композиторів, вчених-науковців, зокрема, І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Гоголя,

В. Короленка, О. Гончара, М. Скліфосовського, О. Волкенштейна, М. Лисенка, В. Верховинця (Костіва), С. Третякова, М. Остроградського. До другої – церковних діячів, зокрема, Євгенія Булгаріса, Никифора Феотокі, Афанасіоса Псалідаса. Третьої – піонерів ракетобудування та авіації, зокрема, Ю. Кондратюка, Ю. Побєдоносцева, М. Комарницького, О. Кованька, В. Ельяшевича, О. Перелета. П'ятої – педагогів, зокрема, А. Макаренка, Н. Войтенко (філолог, землячка Віри Жук, випускниця Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка, Герой Соціалістичної Праці) та інших.

Постать першого малоросійського генерал-губернатора О. Куракіна цікавила Віру Никанорівну. Дослідниця ґрунтовно проаналізувала його походження, діяльність, державну службу, сфокусувала увагу на його розбудові Полтави.

Варто зазначити, що Віра Никанорівна поважала лікарів, цінувала їхню віддану працю, саможертвність в ім'я спасіння людського життя. Частина свого наукового спадку вона присвятила відомим лікарям Полтавщини. Передусім йдеться про родину Волкенштейнів та її представника – відомого полтавського лікаря Олександра Волкенштейна, якого шанували в Полтаві, і який врятував багато людських життів.

Низку наукових розвідок Віра Никанорівна присвятила видатному лікарю, педагогу, громадському діячеві М. Скліфосовському, який останні роки життя провів на Полтавщині та був тут похований. Вчена листувалася з його дочкою Ольгою Яковлевою, яка мешкала в Москві. О. Яковлева була талановитим педагогом, Віра Никанорівна називала її «попередницею А.С. Макаренка». Завдяки цьому листуванню Вірі Жук удалося зібрати багато цінних відомостей про М.Скліфосовського та зберегти для сучасників.

Віра Никанорівна підтримувала добрі стосунки з Софією Миколаївною Данилевською (Биковою) (1887-1984) – правнучкою О.Пушкіна і внучатою племінницею М. Гоголя, котра мешкала у Полтаві. Саме вона допомогла Вірі Никанорівні уточнити деякі факти з перебування Т. Шевченка на Батьківщині М. Гоголя. Віра Никанорівна досліджувала шляхи перебування Тараса Шевченка на Полтавщині.

Вищезазначені теми та ще багато інших було відбито у матеріалах першої групи фонду. Тексти надруковані на друкарській машинці містять вставки, які Віра Никанорівна дописувала власноруч, виправляла помилки в текстах. Ретельна робота свідчить про скрупульозність дослідниці, її уважне і відповідальне ставлення до текстів, бажання дійти до суті, не забути жодної деталі, бажання зберегти кожну подробицю, адже нерідко в них міститься важлива інформація.

Другу групу складає епістолярна спадщина – листи В. Н. Жук, листи до В.Н.Жук, вітання зі святами. Зокрема, це вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-краєзнавців зі святом Збройних Сил СРСР (1973-1989 рр.), вітальні листівки від окружного комітету радянсько-болгарської дружби міста Слівен та Національного військово-історичного музею Болгарії (1977-1989 рр.), вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-краєзнавців, редакторів з Міжнародним жіночим днем 8 Березня (1960–1990 рр.), вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-

краєзнавців, редакторів з річницями Великої Жовтневої соціалістичної революції (1965-1990 рр.), вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-краєзнавців, редакторів зі святом Перемоги – 9 Травня (1965–1991 рр.), вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-краєзнавців, редакторів з Новим роком (1961-1992 рр.), вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-краєзнавців зі святом Великодня (1991-1992 рр.), вітальні листівки друзів, рідних, колег, студентів, істориків-краєзнавців, редакторів з Першим Травня (1961-1993 рр.). Документи даної групи дають змогу простежити повсякденне життя Віри Никанорівни, її відносини з рідними та близькими людьми.

Третю групу складають документи, що відображають громадську діяльність В.Н.Жук. Зокрема, це документи (програма, план проведення пленарного засідання, листування, тексти виступів та повідомлень) республіканської науково-методичної конференції з історичного краєзнавства (жовтень – листопад 1980 р.), документи (закони, статут, облікова картка, список членів акції, плани роботи та звіти про їх виконання) про роботу первинної організації Українського товариства охорони пам'яток культури, документи (лист-запрошення, прес-реліз, порядок денний, статут) щодо проведення установчого з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців (1990 р.).

До четвертої групи належать біографічні документи В.Н. Жук – характеристики, автобіографії, квитки, посвідчення та ін., вітання з присвоєнням звання, грамоти, документи інших осіб, що відклались у фонді. Зокрема, це залікова книжка студентки філологічного факультету Київського державного університету Віри Жук; виписка із наказу ректора та довідка (18 листопада 1947-15 квітня 1949 рр.), конспекти лекцій із спеціальних історичних дисциплін (1952-1954 рр.), банківські дозволи на вивіз валюти під час виїзду за кордон та довідка про відрядження до Болгарії (Великотирнівський університет ім. Кирила Мефодія) (1966 – 1978 рр.), посвідчення, членські квитки, облікова картка члена КПРС (партійний квиток) (1949-31 грудня 1983 рр.), документи (копії атестатів, анкети, посвідчення) про навчання, трудову діяльність, присвоєння вченого звання «Заслужений працівник культури УРСР» (30 червня 1955-27 листопада 1985 рр.), службові характеристики, автобіографії, перелік громадських доручень (15 грудня 1975-13 травня 1987 рр.), читацькі квитки та перепустки до гуртожитку, архівних установ, бібліотек (01 жовтня 1954-3 жовтня 1989 рр.), картка споживача (товарні талони) (1991 р.), документи (подання, повідомлення Октябрського районного відділу соціального забезпечення; листи до Міністерства соціального забезпечення України) про пенсійне забезпечення Жук В.Н. (27 квітня 1992 р.-квітень 1986 р.).

Крім того, четверта група джерел містить вітання: з присвоєнням звання привітання заступника голови Ради Міністрів УРСР П. Тронька та голови Головархіву УРСР М. Мітюкова з присвоєнням В.Н.Жук звання «Заслужений працівник культури УРСР» (б.д.), вітання члена Полтавського обласного відділення Спілки письменників СРСР І. Санжарівського з присвоєнням В.Н. Жук почесного звання «Заслужений працівник культури УРСР» (10 березня 1975 р.). Свої грамоти Віра Никанорівна ретельно збирала

і зберігала. Фон містить похвальні грамоти за відмінні успіхи у навчанні (20 червня 1940-27 червня 1946 рр.), почесні грамоти, листи-подяки з нагоди ювілейних дат, за високі досягнення у роботі (31 травня 1958 – квітень 1991 рр.).

У фонді відклалися спогади різних людей про історичні події в історії міста і України. Зокрема, спогади А. Сулими про останній період існування Петровського кадетського корпусу (у т. ч. і про відомого полтавського історика-архівіста І.Ф. Павловського) (22 березня 1962 р.), спогади В.С. Оголевця про письменника В.Г. Короленка (21 жовтня 1978 р.), спогади О. Романської про організацію навчання у Полтаві після ліквідації у 1920 році гімназії (м. Москва) (15 серпня 1981 р.), спогади командира партизанського загону Д.Х. Сердюка про боротьбу за радянську владу на Полтавщині, записані В.Н. Жук, та біографія учасника боротьби за владу Рад на Полтавщині червоного партизана В.Д. Литвинова (б.д.).

Отже, наявні джерела фонду за номером 9164 (Жук Віра Никанорівна (1928-2008) – кандидат історичних наук, заслужений працівник культури УРСР, краєзнавець) у Державному архіві Полтавської області достатньо висвітлюють найрізноманітніші аспекти життєвого і наукового шляху історика Віри Жук. Тому їх комплексне використання дає можливість провести глибоке та всебічне дослідження наукової діяльності вченої, успішно вирішити поставлені завдання.

Джерела та література

1. Державний архів Полтавської області, Ф.Р.9164 – Оп.1 (Жук Віра Никанорівна (1928-2008) – кандидат історичних наук, заслужений працівник культури УРСР, краєзнавець), 373 справи.

Наталія Білан
м. Полтава

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ МУЗЕЇ (НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЇВ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ МІСТА ПОЛТАВИ)

Сучасний розвиток інформаційних технологій ставить перед музеями завдання зайняти активну позицію у впровадженні цифрових систем надання інформації відвідувачам. Вивченню інформаційних технологій у музеях приділяють увагу сучасні дослідники, наприклад М. Рутинський охарактеризував нові інформаційні технології музейної справи [1], Т. Юрєнева описала технічні інновації, які використовують під час зберігання музейних предметів [2], М. Белікова та С. Гресь-Євреїнова визначили основні напрями запровадження інноваційних технологій у музейній діяльності в контексті трансформацій у соціально-культурному сервісі українських музеїв [3]. Однак на сьогодні бракує комплексного підходу до розкриття теми, а вивчення досвіду музеїв, у тому числі й регіональних, сприятиме виробленню методології залучення відвідувачів до музейних закладів.

Зазначені вище вимоги сьогодення реалізують п'ять музеїв комунальної форми власності м. Полтави: літературно-меморіальні